

7 Pomen javnega zavoda Kozjanski park kot podporne ustanove pri delu šol na njegovem območju in širše

Veronika Gradišek

7.1 Uvod

Običajno so predvsem šole tiste, ki geografska in druga znanja o domači pokrajini v okviru formalnega izobraževanja predajajo učencem in dijakom. Šolam na območju Kozjanskega pri tem ponuja pomembno dopolnitev in podporo Javni zavod Kozjanski park (JZ KP) s svojimi zaposlenimi strokovnjaki in preiščljenimi vsebinami izobraževalnih programov. Poudarek dajejo predvsem aktivnim metodam in konkretnim primerom z delom na terenu, pri čemer je diapazon obravnavanih vsebin zelo širok ter pokriva tako naravoslovne kot tudi družboslovne veje geografije in drugih predmetnih področij. Pri tem zasledujejo pomembne medpredmetne cilje: vzpodbujanje radovednosti ter opazovanja in raziskovanja pokrajine, vzgoja v pozitivnem in spoštljivem odnosu do narave, dvig naravovarstvene zavesti, prepoznavanje in razširjanje dobrih praks trajnostnega razvoja, pa tudi razvoj projektne in interdisciplinarnega razmišljanja ter celostnega obravnavanja kompleksnih odnosov med naravo in družbo.

V šole sicer JZ KP vstopa v obliki pobud, natečajev in predstavitev izobraževalnih aktivnosti, o katerih obvešča šole z elektronskimi sporočili. Po navadi naslavlja učitelje naravoslovnih predmetov in geografije. Še posebej močno in konstantno sodelovanje je od leta 2012 z mrežo šestih šol biosfernega območja Kozjansko in Obsotelje, saj učencem ter njihovim mentorjem vsako leto ponudijo različne raziskovalne vsebine s področja ohranjanja naravne in kulturne dediščine. Vso ponudbo dejavnosti imajo predstavljeno tudi na svojih spletnih straneh, pod poglavjem »Izobraževanje«.

V članku bodo povzete oblike izobraževalnih dejavnosti JZ KP, ki doprinašajo h geografskemu razumevanju pokrajine, kompetencam in znanju učencev ter dijakov na območju parka in zunaj njega. Poleg tega bodo predstavljeni rezultati ankete med učitelji osnovnih šol na območju Kozjanskega regijskega parka (šole v krajih Lesično, Kozje, Bistrica ob Sotli, Bizeljsko, Pišece in Koprivnica), in sicer s stališča področij njihovega sodelovanja s parkom ter s stališča vrednotenja pomena parka za šole, učitelje, učence in njihovo znanje.

Pri izboru anketiranih učiteljev smo se omejili le na šest osnovnih šol, ki stojijo konkretno na območju Kozjanskega regijskega parka, saj smo želeli ugotoviti, kako JZ

KP s svojimi izobraževalnimi dejavnostmi vpliva prav nanje, ki jim je park geografska danost. Anketa je bila prek tajništva poslana približno 100 učiteljem vseh smeri izobrazbe. Odzvalo se jih je 32, naša predpostavka pa je, da so se odzvali tisti, ki večkrat sodelujejo z JZ KP. Na vprašanja so odgovarjali v aprilu 2025.

7.2 Izobraževalne dejavnosti javnega zavoda Kozjanski park

7.2.1 Temelji in obseg izobraževalnih dejavnosti

Javni zavod Kozjanski park čez celo leto izvaja številne izobraževalne dejavnosti za učence, dijake, študente in druge zainteresirane mlade ter tako predstavlja podporo formalnemu izobraževanju na primarni, sekundarni in tudi terciarni ravni. Ta strokovna podpora presega območje Kozjanskega regijskega parka, regijo Kozjansko in Obsootelje, presega celo nacionalne okvire.

Pri načrtovanju in izvedbi aktivnosti se zavod lahko nasloni na močno ekipo strokovnjakov različnih profilov, saj imajo zaposlene zgodovinarje, geografe, geologe, biologe, kemike, ekologe, krajinske arhitekte, etnologe ter strokovnjake s področja naravovarstva, kmetijstva, lesarstva, turizma in menedžmenta. Poleg tega je v parku že poskrbljeno za parkovno infrastrukturo – informacijske centre in točke, urejena so opazovališča, tematske poti.

Pri aktivnostih lahko JZ KP izhaja iz svoje vloge upravitelja zavarovanega območja regijskega parka (od leta 1999) ter od leta 2010 tudi biosfernega območja Kozjansko in Obsootelje v okviru Unescovega programa MAB – *Man and Biosphere* (Človek in biosfera) (Ploštajner in Kunst 2023). Leta 2012 je bila ustanovljena mreža šol, v katero se je vključilo šest šol znotraj biosfernega območja (OŠ Bistrica ob Sotli, OŠ Kozje, OŠ Lesično, OŠ Slivnica pri Celju, OŠ Laško in OŠ Kumrovec s Hrvaške), JZ KP pa veliko sodeluje še z drugimi šolami biosfernega območja, kot so OŠ Planina pri Sevnici, OŠ Dobje, OŠ Podčetrtek, POŠ Prevorje, OŠ Dobova, POŠ Kapele in OŠ Artiče.

Kot upravitelj biosfernega območja zavod zasleduje cilje vzgajanja v partnerstvu, raziskovalnem duhu, inovativnosti, sonaravnosti in trajnosti ter ima nalogo vzpodbujanja raziskovanja in izobraževanja na vseh ravneh. V tem duhu sodelujejo tudi s predšolskimi ustanovami (vrtci) in z ustanovami sekundarnega izobraževanja. Najbolj poglobljeno in trajno sodelovanje imajo po besedah Barbare Ploštajner, iz Javnega zavoda Kozjanski park z naslednjimi srednjimi šolami: Gimnazija Celje – Center, Ekonomska šola Celje – Gimnazija in srednja šola, Kmetijska šola Grm in biotehniška gimnazija v Novem mestu ter Šolski center Šentjur.

2.2 Naravne in družbene danosti Kozjanskega regijskega parka za izobraževalne vsebine

Kozjanski regijski park odraža vso pestrost pokrajine na prehodu iz predalpskega v obpanonski svet, kar se kaže tudi v biotski raznovrstnosti njegovih habitatov, to pa

dela pokrajino še posebej zanimivo za proučevanje in izobraževanje. Najbolj zanimivi in proučeni habitati so suha travišča, travniški sadovnjaki, gozdovi ter mokrotni travniki s specifičnimi živalskimi in rastlinskimi vrstami (metulji, hrošči, ptiči, dvoživkami, raki, bobri, netopirji, drevesnimi vrstami, orhidejami, botaničnimi posebnostmi ...). Veliko je urejenih tematskih poti, proučenih in dostopnih naravnih znamenitosti, primerov kulturne dediščine ter zanimivih aktualnih naravnogeografskih in družbenogeografskih pojavov in procesov. Park ima uradno 66 naravnih vrednot in 165 kulturnih spomenikov.

Nekaj najpogostejše obiskanih naravnih znamenitosti z namenom izobraževanja: zatrejna dolina Gruske s Puščavnikovo jamo, spodmol Lurška jama, soteska reke Bistrice in soteska reke Sotle Zelenjak, dolina Bister graben, kraški izvir Davjek, skala Ajdovska žena, suhi travniki na Vetrniku, visokodebelni sadovnjaki, gnezdišče čebelarja v Župjeku pri Bizeljskem, mnogi drevesni očaki, slapovi, primeri osamelega krasa (Ploštajner in Kunst 2023). S področja kulturne dediščine ter gospodarjenja z okoljem so v izobraževanja in ogleda največkrat vključeni: travniški koleksijski sadovnjak JZ KP v Gradišču nad Podsredo, center za dvoživke Žabja domačija, Kukovičičev mlin – ekološka kmetija, Javerškova in Kolarjeva domačija, repnice na Bizeljskem, trgi Podsreda, Kozje in Pilštanj, vasi Pišece in Olimje, samostan Olimje, romarski središči Svete gore in Stare gore nad Podsredo, nenazadnje tudi gradovi Podsreda, Pišece in Kunšperk ter mnoge cerkve, kapelice in znamenja.

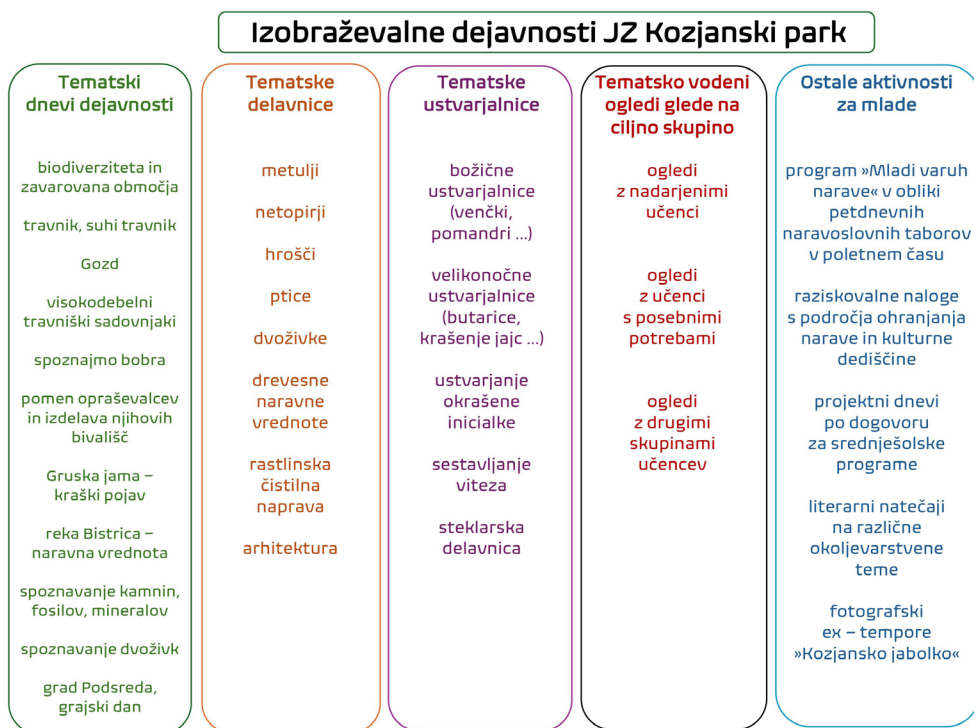
Na voljo so tudi tematske in pohodniške poti: Grajska pot Podsreda, Naravoslovna pot Travniki, Učna pot Vetrnik, Geološka učna pot na Rudnico in Virštanj, Pot po Gruski, Pešpot Pilštanj in vodna učna pot Lesično, Pot na grad Kozje, Učna pot Kunšperk - Klestje, Bizeljske pešpoti, ob tem pa še romarske in planinske poti. Prednost poti je, da so večinoma lahke in primerne za obiskovalce vseh starosti ter fizičnih pripravljenosti.

7.2.3 Oblike izobraževalnih dejavnosti

Največkrat se izvajajo t. i. dnevi dejavnosti na različne teme, pogosto tudi tematske delavnice ali ustvarjalnice, tematski vodeni ogledi za ciljne skupine otrok (nadarjeni, s posebnimi potrebami idr.), poleg tega pa še projektni dnevi po dogovoru za srednješolce. Spodbujajo in mentorirajo se osnovnošolske in srednješolske raziskovalne naloge s področja varovanja narave in kulturne dediščine, vsako leto se razpisujeta literarni in fotografski natečaj, občasno likovni natečaj, v poletnem času pa se organizirajo poletni tabori Mladi varuh narave (medmrežje 13).

Posebno pozornost v parku namenjajo t. i. okoljskim dnevom (dan Zemlje, dan voda, dan mokrišč, dan žab, dan živali, dan bobra, svetovni dan čebel, dan Nature, dan biodiverzitete, dan parkov, dan okolja, evropska noč netopirjev, evropski dan opazovanja ptic), s katerimi ozaveščajo ljudi ter opozarjajo na »ogroženost habitatov, vrst in pomen njihovega ohranjanja, ki so pomembno sredstvo za širjenje znanj o naravi, naravnih procesih ter dvig naravovarstvene zavesti« (Ploštajner 2023). V letu 2021 so proslavili tudi prvi vseevropski dan travniških sadovnjakov. V letu 2022 so izvedli še aktivnosti ob mesecu krajinske arhitekture.

Slika 9.1: Izobraževalne dejavnosti JZ KP.

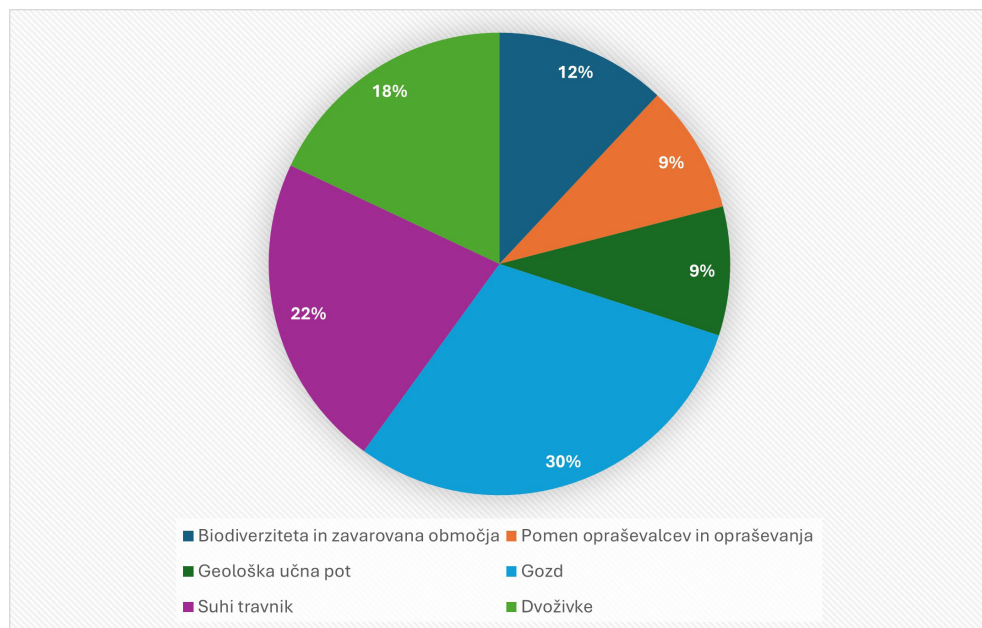
Aktivnosti okoljskih dnevi so namenjene vsem generacijam, zajemajo pa predavanja, delavnice, dneve odprtih vrat, naravoslovne pohode, terenske ogled habitata, naravovarstvene izlete, čistilne akcije, akcije sajenja medovitih rastlin, literarne in likovne natečaje, razstave fotografij, predstavitev raziskovalnih nalog, letne kino predstave. Ob teh dnevih pa načrtno izvedejo več objav na spletu in v lokalnih medijih. V času epidemije covida in omejitev gibanja so izvajali virtualne sprehode in objavljali video prispevke (Iz letnih poročil JZ KP 2018–2024).

Pri dnevih dejavnosti gre s šolskega stališča predvsem za naravoslovne in kulturne dneve. Tako so v letu 2023 v JZ KP za osnovne in srednje šole izvedli 98 naravoslovnih dnevi. V istem letu je bilo izvedenih 13 kulturnih dnevi na temo življenja na gradovih. Naravoslovni dnevi so se nanašali na teme: biodiverziteta in zavarovano območje, pomen opravevalcev in izdelava njihovih bivališč, geološka zgradba tal, suhi travniki, travniški sadovnjaki, dvoživke, spoznavanje bobra, Gruska jama kot kraški pojav, reka Bistrica kot naravna vrednota, spoznavanje kamnin, fosilov in mineralov ter življenje v gozdu. Do šolskega leta 2022/23 se je izvajala tudi dejavnost »Herman Lisjak v Kozjanskem parku«, leta 2025 pa se je ta razstavni prostor nekdanje grajske kašče v sklopu projekta »Rad imam (r)eko« preoblikoval v stalno razstavo »Reka Bistrica«.

Vsebine se uskladijo z učitelji, prilagodijo se starosti otrok in učnim načrtom glede na stopnjo izobraževanja. Učenci naravo spoznavajo na terenu: na gradu Podsreda, v

trgu Podsreda in njegovi okolici, na Naravoslovni poti Travnik, v sadovnjaku Kozjanskega parka na Gradišču nad Podsredo, v habitatu bobra v Podsredi, pri jami Gruska ob cesti Kozje–Prelasko, ob reki Bistrici, na geološki učni poti v okolici Olimja, pri ribniku Trebče pri Podsredi (»Žabja domačija«), v Jovsih, na Grajski poti, pa tudi v učilnici v prostorih uprave JZ KP. Učenje izhaja iz izkušenj, neposredno, kar doprinese k njihovemu zanimanju in motiviranosti. V zadnjih 15 letih se število udeležencev dnevov dejavnosti giba med 700 in 1400 učencev letno (Ploštajner in Kunst, 2023).

Slika 9.2: Število izvedenih naravoslovnih dnevov leta 2023 po tematikah.

Vir: Kozjanski park 2023.

Vsem starostnim skupinam učencev se v okviru dnevov dejavnosti ponudijo tudi interdisciplinarne ekskurzije, kjer kombinirajo vsebine s področja kulturne dediščine in spoznavanja narave. Po navadi zajemajo predstavitev zavarovanega območja Kozjanskega regijskega parka na sedežu uprave, ogled srednjeveškega trga Podsreda, vodenje po Grajski poti od trga Podsreda do gradu Podsreda in ogled gradu Podsreda.

Ustvarjalne delavnice so namenjene v prvi vrsti predšolskim in osnovnošolskim otrokom ter se izvajajo predvsem v času velike noči in adventa. Iz naravnih materialov se izdelujejo tradicionalni predmeti (pisanke, venčki, butarice, pomandri), pa tudi drugi predmeti (okrašena inicialka, sestavljeni vitez, steklarski izdelki ...). Cilj delavnic je spodbujanje otroške ustvarjalnosti in hkrati ohranjanje kulturne dediščine.

V okviru Mreže šol biosfernega območja nastajajo na osnovnih šolah raziskovalne naloge s področja ohranjanja narave in kulturne dediščine. Nato učenci svoje naloge predstavijo na skupnem dogodku, kjer so najboljše tudi nagrajene, s tem pa se ob druženju izmenjajo še pridobljena znanja in izkušnje.

Program petdnevni naravoslovnih raziskovalnih delavnic oz. taborov Mladi varuh narave ni vezan na posamezne šole ali mentorje – mladi se nanje prijavijo individualno v spomladanskih mesecih, potekajo pa v času poletnih počitnic, s tremi ponovitvami, vsakič se lahko prijavi maksimalno 24 otrok. Udeležijo se jih tako otroci iz zavarovanega območja kot tudi iz biosfernega območja Kozjansko in Obsotelje ter iz drugih koncev Slovenije. Mladi se učijo pozitivnega odnosa do narave in skrbnega opazovanja. Obiščejo različne točke raziskovanja: gnezdišče čebelarja v peskokopu Župjek, nahajališča mineralov v okolici Olimja, mlako s hribskim urhom v Orešju, suhe travnike na Oslici in Vetrniku, kamnine v Zagorskem potoku, sadovnjak na Čerčkovi domačiji, fosile na Trebčah, bobrišče na Bistrici, izvir in jamo Gruska in še kaj. Delo je sproščeno, v veliki meri na terenu, ob orientaciji in delavnicah. Tabor se zaključi s predstavitvijo staršem in s pridobitvijo naziva mladi varuh narave. Število mladih varuhov narave iz leta v leto raste – od 12 udeležencev v letu 2011 pa do 50–70 udeležencev v zadnjih petih letih (Ploštajner in Kunst 2023; Javni zavod Kozjanski park-poročila; 2023; 2024).

Projektni dnevi za sekundarno raven izobraževanja so zastavljeni interdisciplinarno in prilagojeni posameznim izobraževalnim ustanovam. Temeljijo na sodelovanju profesorjev posamezne šole in strokovnjakov iz Kozjanskega parka. Dijaki se pri projektnem delu posvečajo kompleksnim in večplastnim korelacijam med naravo, družbo in gospodarstvom. V zadnjih letih JZ KP najpogosteje sodeluje z naslednjimi srednjimi šolami: Gimnazija Celje – Center (med drugim od leta 2008 za vse dijake drugih letnikov vsako leto izvajajo projektni dan z nazivom »Zlato jabolko«), Ekonomska šola Celje, Gimnazija in srednja šola (izvaja se projektni dan za vse dijake vseh programov prvega letnika, pred leti so skupno izvajali terenske vaje iz predmeta geografija na maturi), Kmetijska šola Grm in biotehniška gimnazija Novo mesto ter Šolski center Šentjur.

Skozi leta dobivajo v JZ KP kar nekaj prošenj dijakov in študentov za podatke in pomoč pri pripravi raziskovalnih, seminarskih, diplomskih ter magistrskih nalog. Poleg tega na osnovnih in srednjih šolah ter fakultetah izvajajo predstavitve parka in njegovih vsebin, pomagali so že pri urejanju šolskega vrta ter šolskega sadovnjaka, pri postavitvi šolske razstave, pri pripravi šolskega zbornika, šolskih spletnih delavnic, ponujajo material svojih matičnih dreves za fakultetne raziskave, na šolah tudi predstavljajo in promovirajo poklice ter možnosti zaposlitve s področja varstva narave. Pri njih letno opravljajo obvezno praktično izobraževanje dijaki različnih šolskih centrov ter dva do trije študentje naravovarstva oz. varstva okolja iz različnih regij Slovenije.

7.3 Rezultati ankete med učiteljicami in učitelji osnovnih šol na območju kozjanskega regijskega parka

7.3.1 Metapodatki izvedene ankete

Izmed učiteljev, ki so se odzvali na anketo, je bila polovica starih med 41 in 50 let, 25 % med 51 in 60 let, 19 % med 31 in 40 let. Le 6 % jih je bilo mlajših ali starejših od tega. Med sodelujočimi je bilo 91 % učiteljic in le 9 % učiteljev. Tretjina (31 %) jih na tem delovnem mestu dela med 21 in 25 let, 32 % pa med 26 in 30 let. Le 18 % jih dela do 15 let.

Glede na to, kateri predmet so anketirani učitelji poučevali v zadnjih petih letih, jih je največ, kar polovica učiteljev razrednega pouka. Poudarila bi rada, da nekateri učitelji poučujejo več predmetov. Veliko anketirancev je takih, ki so poučevali izbirni predmet (25 %) ali matematiko (19 %), sledi slovenščina (16 %), nato pa družba, zgodovina, domovinska in državljanska kultura in etika, gospodinjstvo ter tuji jezik, vsak s 13 %. Geografov, biologov ter učiteljev naravoslovja in tehnike je bilo le po 9 %, ravno tako fizikov, sledijo likovna in glasbena umetnost, naravoslovje, tehnika in tehnologija, šport ter kemija (po 6 %).

7.3.2 Rezultati s stališča področij sodelovanja

Med anketiranimi jih je 72 % v zadnjih petih letih sodelovalo z JZ KP, od tega 47 % kot spremljevalci na aktivnostih, 17 % pa je bilo organizatorjev. Preostali so bili v vlogi mentorjev pri literarnih in likovnih natečajih, eden pa celo dramski skupini. Največ jih je sodelovalo pri t. i. dnevih dejavnosti, izstopale so teme travnik in suhi travnik, spoznavanje dvoživk, grad Podsreda, pomen opravevalcev, spoznajmo bobra, biodiverziteta in zavarovano območje. Skoraj tretjina jih je z učenci sodelovala pri literarnih natečajih na različne okoljevarstvene teme. Pod »drugo« so navedli še obisk peskokopa Župjek z opazovanjem čebelarja, sodelovanje z likovnimi deli o invazivnih vrstah ter nastopanje na tradicionalnem Aškerčevem večeru v Podsredi, ki poteka v okviru prireditve Praznik kozjanskega jabolka.

Slika 9.3: Področja sodelovanja anketiranih učiteljev in njihovih učencev z JZ KP.

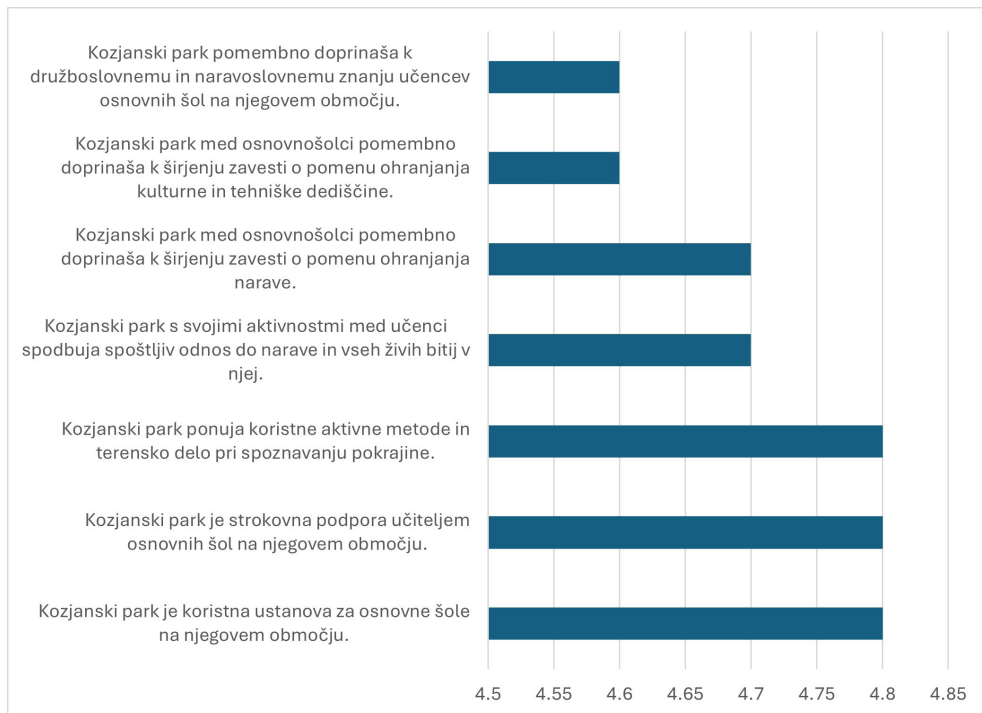

Opomba: na vprašanja je bilo možnih več odgovorov.

7.3.3 Rezultati s stališča vrednotenja pomena Kozjanskega parka

Učiteljem je bila zastavljena naloga, da izrazijo stopnjo svojega strinjanja s trditvami o vlogi JZ KP, pri čemer je 1 pomenila, da se sploh ne strinjajo, 5 pa, da se povsem strinjajo. Stopnje strinjanja s trditvami so bile zelo visoke, pri vseh nad oceno 4,6, kar kaže na to, da učitelji jasno prepoznavajo pomembne vloge JZ KP pri delu z učenci, učitelji ter s šolami.

Slika 9.4: Vrednotenje vloge in pomena JZ KP v izobraževalnem procesu sodelujočih šol.

Pozitiven odnos učiteljev do tega zavoda se kaže tudi pri zadnjem vprašanju odprtega tipa, kjer so lahko sami dodali še kakšno svoje mnenje. Zapisali so, da je sodelovanje z JZ KP odlično. Aktivnosti so po mnenju anketiranih učiteljev zelo strokovne, zanimive in prilagojene učencem. Menijo, da so vsi sodelavci parka zelo ustrezljivi in prilagodljivi. Ocenjujejo jih kot odlične mentorje in organizatorje. Želijo ohraniti tovrstna sodelovanja tudi v bodoče. Iskreno jim čestitajo za njihov trud in jim želijo vse dobro še naprej.

7.4 Sklep

V desetletjih obstoja Kozjanskega regijskega parka in zavoda, ki ga upravlja, so se razvijali in množili načini sodelovanja parka z izobraževalnimi ustanovami na njegovem

območju in zunaj njega. Nastala je široka paleta aktivnosti, ki jih park ponuja šolam kot partnerjem pri vzgoji mladih v senzibilne opazovalce narave in kulturne dediščine. Z opazovanjem in raziskovanjem oboje tudi vzljubijo in bolj cenijo, zato lahko upamo, da bodo kot bodoči odločevalci ravnali bolj preudarno in trajnostno. Dodana vrednost dejavnosti parka je v aktivnih metodah dela, v manjših skupinah, delu na terenu ter na konkretnih in aktualnih primerih. Šole in učitelji to ponudbo sprejemajo kot dobrodošlo in cenjeno pri uresničevanju ciljev kurikulumov mnogih predmetov.